

HD JEDIBE ATMOSFERE U RAZ. KOORD. SUSTAVIMA

- možemo ih rasti i OSNOVNE JEDIBE
- izbor prihora ovih jedibi ovini o rasi u koji se konite
- najopćenitiji je vektorski oblik koji se konije narlore na komponente ovine o koord. sustovu

I VEKTORSKI OBLIK

Ia JEDIBA GIBANJA

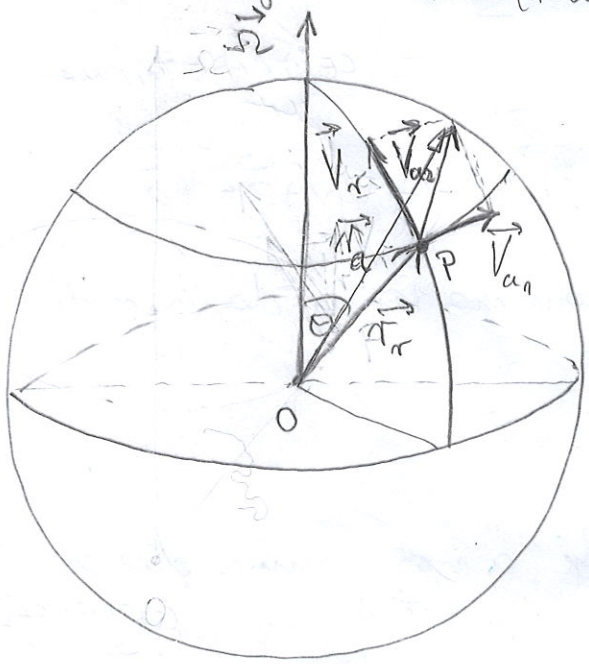
- gledamo li iz sustova Zemlje koji rotira lentnom brzinom $\vec{\Omega}$ (RELATIVNI, NEINERCIJALNI SUSTAV), ona je različita nego gledano iz sustova "Svemira" koji miruje (ABSOLUTNI, INERCIJALNI SUSTAV)
- ta jediba je u biti II. Newtonov zakon \Rightarrow gledano iz apsolutnog sustova, uzrok gibanja jednake je netto sili \Rightarrow koje sve sile djeluju na cest ruka? \Rightarrow dera stoma jedibe:

- gledano iz apsolutnog sustova, brina cest ce biti \vec{V}_{ar} , a jediba gibanja (IIIZ):

$$\frac{d\vec{V}_{ar}}{dt} = -\frac{1}{\rho} \nabla p + \vec{g} + \vec{a}_{tr}$$

sila grad. tlaka
gravitacijska sila
sila trenja

- Zemlja je rotirajući sustov (relativni) pa ce sve velicine imati usleda r

- ako tocka P miruje u rel. sustovu, u apsolutnom sustovu ona ima brinu: $\vec{V}_{aa} = \vec{\Omega} \times \vec{r}_r$

$$|V_{aa}| = \Omega r_r \sin \theta$$

- ako se tocka P giba u rel. sustovu, ona u njemu ima brinu:

$$\vec{V}_{rr} = \frac{d\vec{r}_r}{dt}$$

- ukupna brina u apsolutnom sustovu \vec{V}_{ar} je zbroj te dvije brine:

$$\vec{V}_{ar} = \frac{d\vec{r}_a}{dt} = \vec{V}_{rr} + \vec{V}_{aa} = \frac{d\vec{r}_r}{dt} + \vec{\Omega} \times \vec{r}_r \Rightarrow \boxed{\frac{d\vec{r}_a}{dt} = \left(\frac{d}{dt} + \vec{\Omega} \times \right) \vec{r}_r}$$

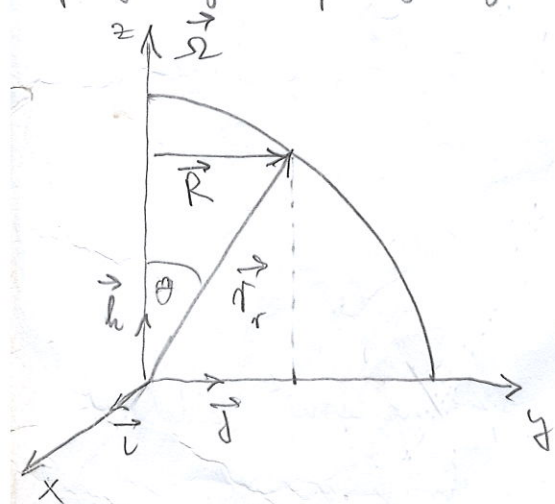
- $\nabla \vec{a} \neq 0 \Rightarrow$ iz ove jake se vidi da operator $\frac{d}{dt}$ u apsolutnom sustavu postojе operator $\frac{d}{dt} + \vec{\Omega} \times$ u rel. sustavu:

$$\boxed{\frac{d}{dt}(\vec{a}_{ps.}) = \left(\frac{d}{dt} + \vec{\Omega} \times\right)(\vec{a}_{rel.})}$$

- primjenimo sada taj operator na ubrzanje u apsolutnom sustavu \Rightarrow sada umjesto brine \vec{v}_a pišemo samo \vec{v}_a :

$$\begin{aligned} \frac{d\vec{v}_a}{dt} &= \frac{d}{dt} \left(\frac{d\vec{r}_a}{dt} \right) = \left(\frac{d}{dt} + \vec{\Omega} \times \right) \left(\frac{d\vec{r}_r}{dt} + \vec{\Omega} \times \vec{r}_r \right) = \\ &= \frac{d^2\vec{r}_r}{dt^2} + \frac{d}{dt} (\vec{\Omega} \times \vec{r}_r) + \vec{\Omega} \times \frac{d\vec{r}_r}{dt} + \vec{\Omega} \times (\vec{\Omega} \times \vec{r}_r) = \\ &= \frac{d^2\vec{r}_r}{dt^2} + \frac{d\vec{\Omega}}{dt} \times \vec{r}_r + \vec{\Omega} \times \frac{d\vec{r}_r}{dt} + \vec{\Omega} \times \frac{d\vec{r}_r}{dt} + \vec{\Omega} \times (\vec{\Omega} \times \vec{r}_r) \end{aligned}$$

- pogledajmo pojedinačni član u pomoćnom koord. sustavu:

$$\vec{\Omega} \times \vec{r}_r = \Omega \vec{k} \times (\vec{r}_r \sin \theta \vec{j} + r_r \cos \theta \vec{k}) =$$

$$= -\Omega r_r \sin \theta \vec{i}$$

$$\vec{\Omega} \times (\vec{\Omega} \times \vec{r}_r) = \Omega \vec{k} \times (-\Omega r_r \sin \theta \vec{i}) =$$

$$= -\Omega^2 r_r \sin \theta \vec{j} = \underbrace{-\Omega^2 \vec{R}}_{\text{CENTRIFUGALNA SILA}}$$

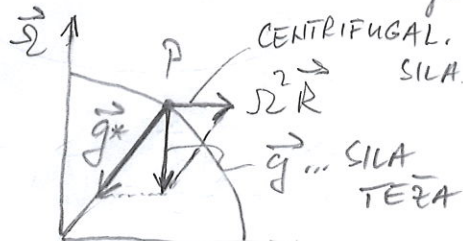
sada: $\frac{d\vec{v}_a}{dt} = \frac{d^2\vec{r}_a}{dt^2} = \frac{d^2\vec{r}_r}{dt^2} + 2\vec{\Omega} \times \frac{d\vec{r}_r}{dt} - \Omega^2 \vec{R} = -\frac{1}{g} \nabla p + \vec{g}^* + \vec{a}_{tr}$

sada ću uvesti indeks r s time da imam na umu da se radi o sustavu Zemlje (rel. sustavu):

$$\frac{d\vec{v}_a}{dt} = \frac{d^2\vec{r}}{dt^2} + 2\vec{\Omega} \times \frac{d\vec{r}}{dt} - \Omega^2 \vec{R} = -\frac{1}{g} \nabla p + \vec{g}^* + \vec{a}_{tr}$$

$\frac{d\vec{r}}{dt} = \vec{V}$... brina točke P u sustavu Zemlje, a nos ravnina ubrzanja u sustavu Zemlje $\Rightarrow \frac{d^2\vec{r}}{dt^2} = ?$

$$\Rightarrow \frac{d^2\vec{r}}{dt^2} = -\frac{1}{g} \nabla p - 2\vec{\Omega} \times \vec{V} + \underbrace{\vec{g}^* + \Omega^2 \vec{R}}_{\text{CENTRIFUGALNA SILA}} + \vec{a}_{tr}$$

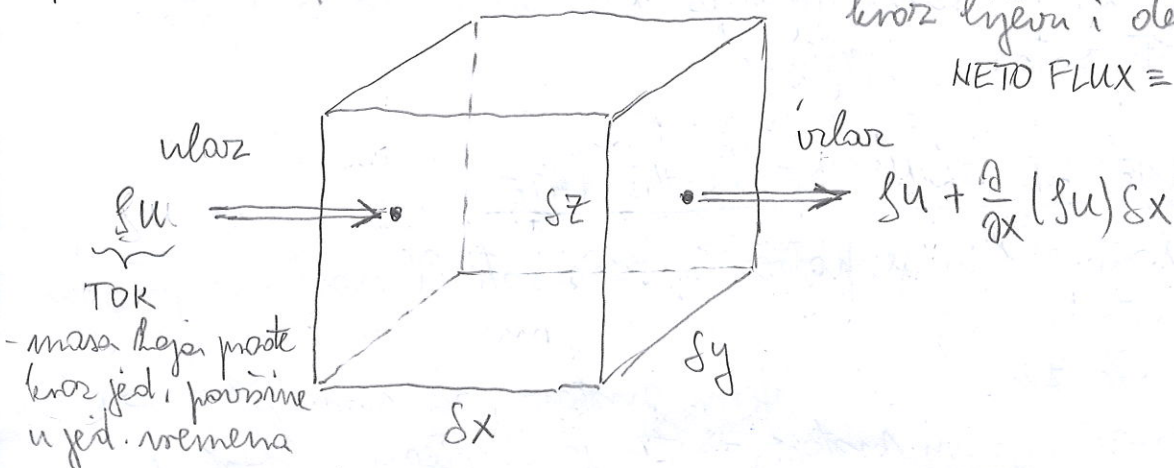
$$\Rightarrow \left[\frac{d\vec{v}}{dt} = - \underbrace{\frac{1}{\rho} \nabla p}_{(A)} - 2 \underbrace{\vec{\omega} \times \vec{v}}_{(B)} + \underbrace{\vec{g}}_{(C)} + \underbrace{\vec{a}_{tr}}_{(D)} \right]$$

A... síla grad. tlaka C... síla ťeža
 B... Coriolisova síla D... síla trenja

- Coriolisova síla je centrifugálna síla na následice rotácie Zeme, to je fiktívna síla!

IIa) ZÁKON OCHRANENIA MASE (ZÁKON KONTINUITETY)

- proučujeme tok masy kroz fiktívni volumen \Rightarrow sledujeme tok masy kroz ľubovoľný i desmi stranu
 NETO FLUX \equiv vstup - výstup

TDK
 - masa koja proteče kroz jed. površinu u jed. vremena

$$\Rightarrow \rho u \delta y \delta z - \left[\rho u + \frac{\partial}{\partial x}(\rho u) \delta x \right] \delta y \delta z = \rho u \delta y \delta z - \rho u \delta y \delta z -$$

$$- \frac{\partial}{\partial x}(\rho u) \delta x \delta y \delta z = - \frac{\partial}{\partial x}(\rho u) \delta V \quad /: \delta V$$

- analogno na y. smjer: $-\frac{\partial}{\partial y}(\rho v) \delta V \quad /: \delta V$

- na z. smjer: $-\frac{\partial}{\partial z}(\rho w) \delta V \quad /: \delta V$

$$\Rightarrow - \frac{\partial}{\partial x}(\rho u) - \frac{\partial}{\partial y}(\rho v) - \frac{\partial}{\partial z}(\rho w) = - \nabla \cdot (\rho \vec{v})$$

- čemu je to jednako, tj: što mi u biti proučavamo? \Rightarrow proučavamo tok mase u jediničci vremena po jediničci volumena:

$$\frac{\delta m}{\delta V \delta t} = \frac{\delta \rho}{\delta t} = \left\{ \lim_{\delta t \rightarrow 0} \right\} = \frac{\partial \rho}{\partial t} \Rightarrow \boxed{\frac{\partial \rho}{\partial t} = - \nabla \cdot (\rho \vec{v})}$$

IIIa) IZTD-a

$$Q = \frac{dU}{dt} + \frac{dW}{dt}$$

Q... toplina u jedinici vremena
U... unutrašnja energija
W... rad plina

$$du = c_v dT; dW = p d\alpha \Rightarrow \boxed{Q = c_v \frac{dT}{dt} + p \frac{d\alpha}{dt}}$$

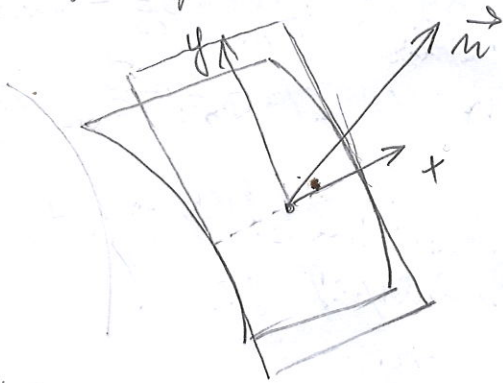
IIIa) JEDBA STANJA IP-a

$$p\alpha = RT; \alpha = \frac{1}{\rho}$$

- pogledamo li ove jedrbe imamo 6 nepoznatica: u, v, w, p, ρ, T
ali imamo i 6 jedrbi \Rightarrow 3 jedrbe glasnija i 3 ostale pa je sustav u
prvoj aproksimaciji zatvoren i rješiv

II) GENERALIZIRANE KRIVOLINIJSKE KOORDINATE

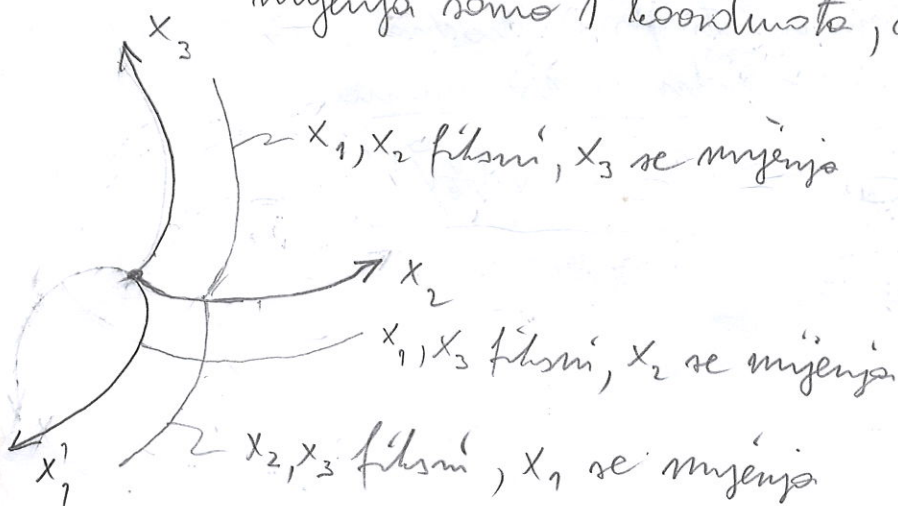
- jedrbe u vektorskom obliku je potrebno raspisati u najpovoljnijem koordinatnom sustavu
- npr. za model cijele Zemlje je to sferni sustav, za model manjeg dijela Zemlje tangencijalni sustav \Rightarrow to je Kortezjev sustav u tangencijalnoj ravni

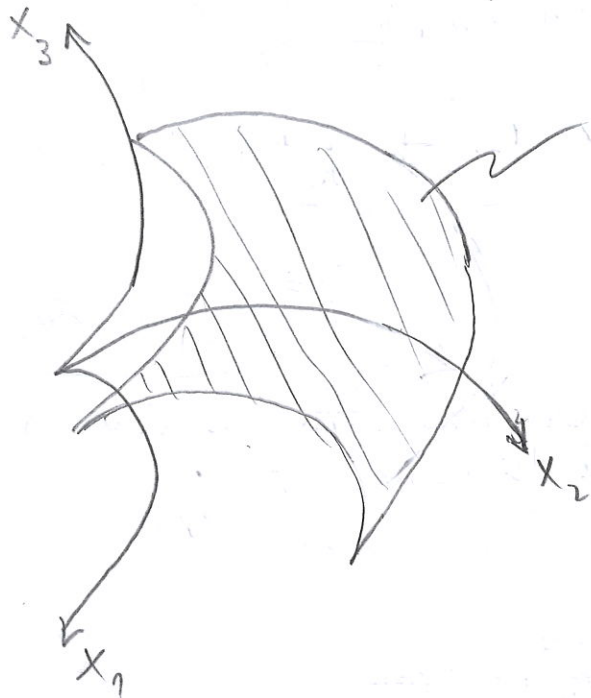
\Rightarrow 7 raz. vrste projekcija i projekcijske koordinate

- općenito možemo definirati KRIVOLINIJSKI SUSTAV koji se može primijeniti na specijalne slučajeve

- definicija: MREŽA KOORD. LINIJA \equiv skup krivulja dvije koordinate se mijenja samo 1 koordinata, a ostale 2 su fiksne

- definicija: KOORDINATNE PLOHE \Rightarrow 1 koordinata obratno konstantna, a druge 2 su promjenjive

COORD. PLOHA $\Rightarrow x_3$ je const, a x_1, x_2 se mijenjaju

- u krivolinijskom sustavu se odnosi jedinica koordinata poklopa Δ dvodimenzionalnim jedinicama pa se uvodi METRIČKI KOEFICIJENT

IIa) METRIČKI KOEFICIJENTI

- govore kako se dvodimenzionalne jedinice mijenjaju s promjenom krivolinijskih koordinata \Rightarrow VEZA između pravokutnih i krivolinijskih koordinata \Rightarrow kako duljina od 1 m u pravokutnim koord. izgleda u krivolinijskim koord.
- nako su (x_1, x_2, x_3) krivolinijske, a (y_1, y_2, y_3) pravokutne koord.
- promatramo element krivulje u pravokutnim koord:

$$(ds)^2 = (dy_1)^2 + (dy_2)^2 + (dy_3)^2$$

- budući da je $y_j = y_j(x_1, x_2, x_3)$; $j = 1, 2, 3$

$$\Rightarrow dy_j = \frac{\partial y_j}{\partial x_1} dx_1 + \frac{\partial y_j}{\partial x_2} dx_2 + \frac{\partial y_j}{\partial x_3} dx_3 = \sum_{i=1}^3 \frac{\partial y_j}{\partial x_i} dx_i$$

$$\Rightarrow (ds)^2 = \left(\sum_{i=1}^3 \frac{\partial y_1}{\partial x_i} dx_i \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^3 \frac{\partial y_2}{\partial x_i} dx_i \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^3 \frac{\partial y_3}{\partial x_i} dx_i \right)^2 = \sum_{k=1}^3 \left(\sum_{i=1}^3 \frac{\partial y_k}{\partial x_i} dx_i \right)^2$$

(I)

(II)

(III)

- sada raspisem sume u svakom članku, bodrim, zbrojimo i grupiramo

$$\Rightarrow (ds)^2 = \left[\left(\frac{\partial y_1}{\partial x_1} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_2}{\partial x_1} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_3}{\partial x_1} \right)^2 \right] (dx_1)^2 + \left[\left(\frac{\partial y_1}{\partial x_2} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_2}{\partial x_2} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_3}{\partial x_2} \right)^2 \right] (dx_2)^2 + \left[\left(\frac{\partial y_1}{\partial x_3} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_2}{\partial x_3} \right)^2 + \left(\frac{\partial y_3}{\partial x_3} \right)^2 \right] (dx_3)^2 + 2 \left[\frac{\partial y_1}{\partial x_1} \frac{\partial y_1}{\partial x_2} + \frac{\partial y_2}{\partial x_1} \frac{\partial y_2}{\partial x_2} + \frac{\partial y_3}{\partial x_1} \frac{\partial y_3}{\partial x_2} \right] dx_1 dx_2 + 2 \left[\frac{\partial y_1}{\partial x_1} \frac{\partial y_1}{\partial x_3} + \frac{\partial y_2}{\partial x_1} \frac{\partial y_2}{\partial x_3} + \frac{\partial y_3}{\partial x_1} \frac{\partial y_3}{\partial x_3} \right] dx_1 dx_3 + 2 \left[\frac{\partial y_1}{\partial x_2} \frac{\partial y_1}{\partial x_3} + \dots \right] dx_2 dx_3$$

- skraćeni zapis: $(ds)^2 = \sum_{i=1}^3 \sum_{j=1}^3 g_{ij} dx_i dx_j$; $g_{ij} = \sum_{k=1}^3 \frac{\partial y_k}{\partial x_i} \frac{\partial y_k}{\partial x_j}$

g_{ij} ... METRIČKI KOEF \Rightarrow dovode u vernu metričnu dužinu ds i krivolinijske koord.

simetrični koef. ($g_{ij} = g_{ji}$) \Rightarrow od njih 9, 6 je različiti \Rightarrow SIMETRIČNI

\Rightarrow SIMETRIČNI TENZOR:

$$\begin{bmatrix} g_{11} & g_{12} & g_{13} \\ g_{12} & g_{22} & g_{23} \\ g_{13} & g_{23} & g_{33} \end{bmatrix}$$

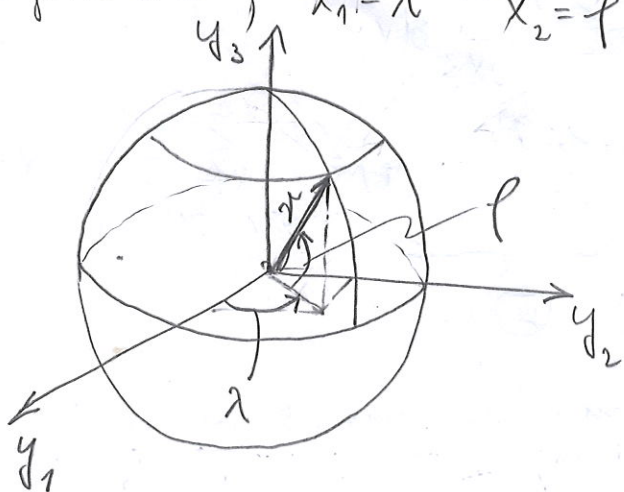
- spec. slučaj: ORTOGONALNE krivolinijske koordinate (najčešće u prostoru), linearno nezavisne, čine bazu prostora \Rightarrow za njih vrijedi:

$$g_{ij} = \begin{cases} 0, & i \neq j \\ \neq 0, & i = j \end{cases} ; \quad i, j = 1, 2, 3$$

$$\Rightarrow \begin{bmatrix} g_{11} & 0 & 0 \\ 0 & g_{22} & 0 \\ 0 & 0 & g_{33} \end{bmatrix} \Rightarrow (ds)^2 = g_{11} (dx_1)^2 + g_{22} (dx_2)^2 + g_{33} (dx_3)^2$$

- uodimo supstituciju: $h_i = \sqrt{g_{ii}}$ LAMEOVI KOEFICIJENTI $i=1, 2, 3$

PRIMER: neka krivolinijske koord. budu sfere! \Rightarrow one su ortogonalne; $x_1 = \lambda$ $x_2 = \rho$ $x_3 = r$

- napisimo vernu:

$$y_1 = r \cos \rho \cos \lambda$$

$$y_2 = r \cos \rho \sin \lambda$$

$$y_3 = r \sin \rho$$

- sada: $g_{11} = \left(\frac{\partial y_1}{\partial x_1}\right)^2 + \left(\frac{\partial y_2}{\partial x_1}\right)^2 + \left(\frac{\partial y_3}{\partial x_1}\right)^2 = \left(\frac{\partial y_1}{\partial \lambda}\right)^2 + \left(\frac{\partial y_2}{\partial \lambda}\right)^2 + \left(\frac{\partial y_3}{\partial \lambda}\right)^2 =$
 $= (-r \cos \phi \sin \lambda)^2 + (r \cos \phi \cos \lambda)^2 = r^2 \cos^2 \phi = x_3^2 \cos^2 x_2$

$g_{22} = \dots = r^2 = x_3^2$

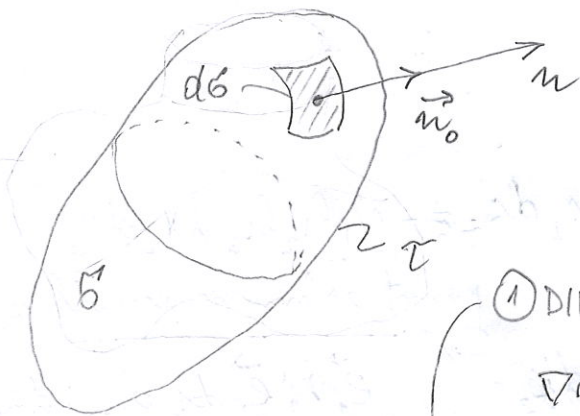
$g_{33} = \sin^2 \phi + \sin^2 \lambda = 1$

- Lameovi koef : $h_1 = h_\lambda = r \cos \phi$ | $h_2 = h_\phi = r$ | $h_3 = h_\lambda = 1$

- Lameove koeficijente ćemo koristiti za prikaz vektorskih operatora.

II.6 VEKTORSKI OPERATORI U GENERALIZIRANIM KOORDINATAMA

- to su sljedeći operatori: gradijent, divergencija, rotacija i Laplacijan
 \Rightarrow oni se javljaju u HD jednadžbama
- njihove se komponente koriste u prikazu jedini i raz. koord. sustorima
- promatramo volumen τ u vektorskom polju \vec{V} (npr. kriva) ili skalar-
nom polju α (npr. tlak)

- volumen τ ima površine σ i jedini-
cni normalni vektor na tu
površinu $\Rightarrow \vec{n}_0$.

- općenite definicije operatore su:

① DIVERGENCIJA ($\nabla \cdot \vec{V}$) \Rightarrow skalar

$$\nabla \cdot \vec{V} = \lim_{\tau \rightarrow 0} \frac{1}{\tau} \int_{\sigma} \vec{n}_0 \cdot \vec{V} d\sigma$$

② ROTACIJA ($\nabla \times \vec{V}$) \Rightarrow vektor

$$\nabla \times \vec{V} = \lim_{\tau \rightarrow 0} \frac{1}{\tau} \int_{\sigma} \vec{n}_0 \times \vec{V} d\sigma$$

③ GRADIJENT ($\nabla \alpha$) \Rightarrow vektor

$$\nabla \alpha = \lim_{\tau \rightarrow 0} \frac{1}{\tau} \int_{\sigma} \vec{n}_0 \alpha d\sigma$$

- ove definicije ne
ovise o izboru koord.
sustora, svugdje
su iste, ali da
bismo ih mogli
računati, potreban
nam je koord. sustor

- želimo napisati ove operatore u kvadratnom koord. (x_1, x_2, x_3) čiji
su odgovarajući jed. vektor \vec{e}_i , $i=1,2,3$ (ortogonalna baza)

- neka su v_i ($i=1,2,3$) komponente vektora \vec{v} :

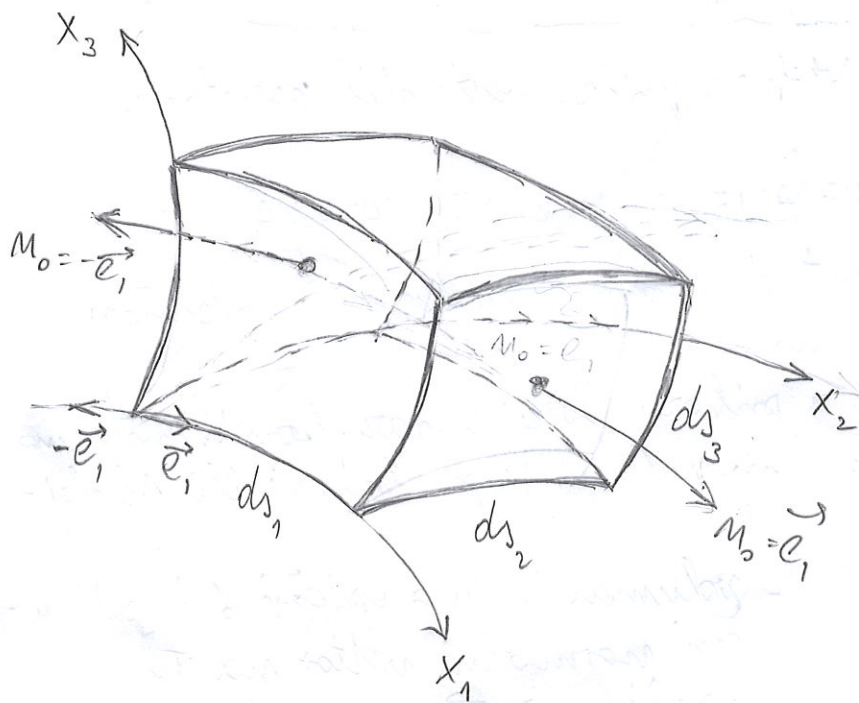
$$\vec{v} = v_1 \vec{e}_1 + v_2 \vec{e}_2 + v_3 \vec{e}_3$$

- komponente pomaka u kvilindričnom sustavu su:

$$ds_1 = h_1 dx_1 \quad ; \quad ds_2 = h_2 dx_2 \quad ; \quad ds_3 = h_3 dx_3$$

DIVERGENCIJA ($\nabla \cdot \vec{v}$)

- dijelici volumena u kvilindričnim koord. razmislimo kao nehotnu iskrivljenu kocku

- koncentriramo se na same integrale preko plohe na pojedinaj koord. osi

- za ilustraciju promatrajmo plohe \perp na x_1

- stražnja ploha: $\int_G \vec{M}_0 \cdot \vec{v} dG \approx -\vec{e}_1 v_1 \vec{e}_1 ds_2 ds_3 = -v_1 h_2 h_3 dx_2 dx_3$

primet je samo se pomakli po x_1

- prednja ploha: $\int_G \vec{M}_0 \cdot \vec{v} dG \approx \vec{e}_1 v_1 \vec{e}_1 ds_2 ds_3 + \frac{\partial}{\partial x_1} (\vec{e}_1 v_1 \vec{e}_1 ds_2 ds_3) dx_1 =$
 $= v_1 h_2 h_3 dx_2 dx_3 + \frac{\partial}{\partial x_1} (v_1 h_2 h_3 dx_2 dx_3) dx_1$

\Rightarrow ukupno: stražnja + prednja ploha:

$$\Rightarrow = \frac{\partial}{\partial x_1} (v_1 h_2 h_3 dx_2 dx_3) dx_1$$

- analogno napravimo i za plohe \perp na x_2 i x_3 i zbrojimo

- volumen: $d\tilde{v} \approx ds_1 ds_2 ds_3 = h_1 h_2 h_3 dx_1 dx_2 dx_3$

$$\nabla \cdot \vec{v} = \frac{1}{h_1 h_2 h_3 dx_1 dx_2 dx_3} \left[\frac{\partial}{\partial x_1} (v_1 h_2 h_3) dx_1 dx_2 dx_3 + \frac{\partial}{\partial x_2} (v_2 h_1 h_3) dx_1 dx_2 dx_3 + \frac{\partial}{\partial x_3} (v_3 h_1 h_2) dx_1 dx_2 dx_3 \right]$$

$$\Rightarrow \left[\nabla \cdot \vec{v} = \frac{1}{h_1 h_2 h_3} \left[\frac{\partial}{\partial x_1} (h_2 h_3 v_1) + \frac{\partial}{\partial x_2} (h_1 h_3 v_2) + \frac{\partial}{\partial x_3} (h_1 h_2 v_3) \right] \right]$$

ROTACIJA ($\nabla \times \vec{v}$)

- dobije se na sličan način, a sročeno možemo prvo pomoću determinante:

$$\nabla \times \vec{v} = \frac{1}{h_1 h_2 h_3} \begin{vmatrix} h_1 \vec{e}_1 & h_2 \vec{e}_2 & h_3 \vec{e}_3 \\ \frac{\partial}{\partial x_1} & \frac{\partial}{\partial x_2} & \frac{\partial}{\partial x_3} \\ h_1 v_1 & h_2 v_2 & h_3 v_3 \end{vmatrix}$$

GRADIJENT ($\nabla \alpha$)

$$\nabla \alpha = \frac{\vec{e}_1}{h_1} \frac{\partial \alpha}{\partial x_1} + \frac{\vec{e}_2}{h_2} \frac{\partial \alpha}{\partial x_2} + \frac{\vec{e}_3}{h_3} \frac{\partial \alpha}{\partial x_3}$$

LAPLACIJAN ($\nabla^2 \alpha$)

$$\nabla^2 \alpha = \frac{1}{h_1 h_2 h_3} \left[\frac{\partial}{\partial x_1} \left(\frac{h_2 h_3}{h_1} \frac{\partial \alpha}{\partial x_1} \right) + \frac{\partial}{\partial x_2} \left(\frac{h_1 h_3}{h_2} \frac{\partial \alpha}{\partial x_2} \right) + \frac{\partial}{\partial x_3} \left(\frac{h_1 h_2}{h_3} \frac{\partial \alpha}{\partial x_3} \right) \right]$$

TOTALNA PROMJENA

$$\frac{d\alpha}{dt} = \frac{\partial \alpha}{\partial t} + \vec{v} \cdot \nabla \alpha = \frac{\partial \alpha}{\partial t} + \frac{v_1}{h_1} \frac{\partial \alpha}{\partial x_1} + \frac{v_2}{h_2} \frac{\partial \alpha}{\partial x_2} + \frac{v_3}{h_3} \frac{\partial \alpha}{\partial x_3}$$

(Pr) Ilustracija na sfernom koordinat. sustavu:

$$x_1 = \lambda \quad ; \quad x_2 = \varphi \quad ; \quad x_3 = r$$

- jed. vektori: \vec{e}_λ ; \vec{e}_φ ; \vec{e}_r

$$\vec{v} = u \vec{e}_\lambda + v \vec{e}_\varphi + w \vec{e}_r$$

- linearni koef: $h_1 = h_\lambda = r \cos \varphi$

$$h_2 = h_\varphi = r$$

$$h_3 = h_r = 1$$

DZ